

prof.dr.sc. Željana Aljinović Barać
Ekonomski fakultet, Sveučilište u Splitu, RH
zbarac@efst.hr

doc.dr.sc. Slavko Šodan
Ekonomski fakultet, Sveučilište u Splitu, RH
ssodan@efst.hr

doc.dr.sc. Tina Vuko
Ekonomski fakultet, Sveučilište u Splitu, RH
tina.vuko@efst.hr

KOLIKO JE RAČUNOVODSTVO FER VRIJEDNOSTI ZAISTA FER?

Pregledni rad

Sažetak

Iako se često smatra kako je koncept fer vrijednosti temeljni koncept suvremenog sustava financijskog izvještavanja, aktualni model financijskog izvještavanja zapravo predstavlja kombinaciju različitih osnova za mjerenje: povijesnog troška, tekućeg troška, neto ostvarive vrijednosti, fer vrijednosti i nadoknadivog iznosa. Pri tom se postavlja pitanje o adekvatnosti računovodstvenog mjerenja te o kvalitativnim obilježjima informacija utemeljenih na fer vrijednosti. Rasprave na ovu temu u znanstvenim krugovima, među praktičarima i regulatornim tijelima su stare gotovo koliko i samo računovodstvo, a svaki put se iznova intenziviraju u razdobljima financijskih nestabilnosti i s pojavom financijske krize. S obzirom na sve izneseno, ciljevi ovog rada su: (1) sažetim razmatranjem povijesnog razvoja računovodstvenog mjerenja uvidjeti motive i povode koji su vodili k većoj orijentaciji prema paradigmi fer vrijednosti, te temeljem toga spoznati koji praktični problemi mogu proizaći iz veće primjene računovodstvenog modela fer vrijednosti u budućnosti; (2) sistematizirati i analizirati primjenu modela fer vrijednosti kroz međunarodne računovodstvene standarde/međunarodne standarde financijskog izvještavanja; (3) kritički analizirati obilježja objavljenih informacija o fer vrijednosti u kontekstu kvalitete i ispunjavanja ciljeva financijskog izvještavanja, te usporediti obilježja informacija tog modela s ostalim metodama mjerenja u računovodstvu; i (4) kritički preispitati adekvatnost primjene modela fer vrijednosti i njegove uloge u nastanku i jačanju financijske krize.

Ključne riječi: *fer vrijednost, kvaliteta financijskog izvještavanja, financijska kriza*

JEL: M41, M48

1. UVOD

Počeci regulativnog uređenja primjene računovodstvenog modela fer vrijednosti vežu se za 1844. godinu i objavu Zakona o dioničkim društvima (engl. Joint Stock Companies Act) te njegove dopune iz 1856. godine. Zakon je zahtijevao da financijski izvještaji budu sastavljeni fer i potpuno te da prikazuju istinito i točno položaj poduzeća na način da se imovina mjeri aktualnim tržišnim cijenama (Georgiou i Jack, 2008., p.6).

Naime, još od 1920-tih godina među poduzećima u SAD-u bilo je uobičajeno koristiti tržišne cijene u računovodstvenom vrednovanju, a do 1938. godine i banke i druge financijske institucije su kredite i ostalu financijsku imovinu morale iskazivati po tržišnim vrijednostima (Choy, 2006., p.7). Međutim, tijekom ekonomske recesije 30-tih godina 20. stoljeća tržišne cijene financijske imovine su pale, što je rezultiralo smanjenjem vrijednosti financijske imovine i kapitala u financijskim izvještajima banaka. Iz tog razloga, nakon završetka globalne financijske krize i ustroja Komisije za vrijednosne papire (engl. Securities and Exchange Commission - SEC), revaloriziranje imovine prema tržišnim cijenama bilo je sve rjeđe, a većina poduzeća je koristila koncept povijesnog troška. Naime, SEC nije formalno zabranio metodu tržišnih cijena, nego je za poduzeća koja primjenjuju tu metodu zahtijevao objavljivanje dodatnih informacija što je poduzećima predstavljalo dodatni trošak, čime je neizravno smanjena njezina primjena (Walker, 1992., p.3). Formalna zabrana vrednovanja nekretnina, postrojenja i opreme po tržišnim cijenama je uslijedila tek 1965. godine, vjerojatno zbog neslaganja među članovima SEC-a oko toga koliko je opravdano koristiti tržišne cijene samo za vrednovanje određene vrste imovine i u određenim slučajevima. Međutim, nakon Štedno-kreditne krize 1980-tih u SAD-u, model fer vrijednosti opet dobiva na značenju. Naime, banke su u svojim bilancama imale velike udjele financijske imovine koju su vrednovale po načelu povijesnog troška. Pod takvim uvjetima, prodajom one imovine čija je tržišna cijena viša od knjigovodstvene vrijednosti iskazane po načelu povijesnog troška, banke u svojim izvještajima iskazuju dobit i poboljšavaju financijsku sliku banke. Istovremeno, onu imovinu čija je trenutna tržišna cijena niža od knjigovodstvene zadržavaju, jer bi njenom prodajom iskazali gubitak i umanjili vrijednost kapitala. Na ovaj način portfelj bančine financijske imovine se na kraju uglavnom sastoji od loše imovine čija je stvarna tržišna vrijednost ispod knjigovodstvene vrijednosti mjerene po povijesnom trošku. Takve banke su postajale insolventne i odlazile u stečaj. Zbog ovakvih slučajeva raslo je uvjerenje da ako se financijska imovina ne vrednuje po svojoj ekonomskoj (tržišnoj ili fer) vrijednosti, postoji mogućnost manipuliranja financijskim izvještajima na prikazani način, tj. selektivnom kupnjom i prodajom financijske imovine (engl. cherry picking). Potaknut time, američki FASB je pokrenuo dugoročni projekt uključivanja koncepta fer vrijednosti u računovodstveno vrednovanje financijske imovine i obveza (Casualty Actuarial Society, 2000.). Od

tada se naglasak s primjene fer vrijednosti prebacio na načine utvrđivanja i mjerenja fer vrijednosti.

Neslaganja o primjerenosti modela fer vrijednosti nisu evidentna samo među regulativnim tijelima, nego i u znanstvenim krugovima te sežu od samih početaka korištenja tržišnih cijena u računovodstvu. Pobornici metode povijesnog troška (primjerice Daniels, 1934.) isticali su kako revalorizacija uvelike ovisi o proizvoljnim procjenama koje mogu zavarati ulagače. S druge strane, zagovaratelji tržišne vrijednosti (primjerice Weston, 1953.) su naglašavali kako ova metoda pruža korisnicima relevantne podatke o promjenama tržišne (ekonomske) vrijednosti imovine, dok metoda povijesnog troška to ne uzima u obzir. Na temelju svega iznesenog, temeljni cilj ovog rada je pružiti cjelovit prikaz primjene aktualnog modela fer vrijednosti kroz međunarodne računovodstvene standarde/međunarodne standarde financijskog izvještavanja (MRS/MSFI) te sistematizirati i kritički analizirati obilježja objavljenih informacija o fer vrijednosti u kontekstu kvalitete i ispunjavanja ciljeva financijskog izvještavanja. Dodatno, znanstvenom metodom istraživanja za stolom, u radu će se preispitati uloga i značaj modela fer vrijednosti u nastanku i jačanju financijske krize kako bi se pružili argumentirani prijedlozi za njegovu primjenu u praksi te potpunija daljnja znanstvena istraživanja.

Iako postoje brojna znanstvena istraživanja o primjeni modela fer vrijednosti te kvaliteti računovodstvenih informacija iskazanih po tržišnim vrijednostima, prema našim saznanjima, do sada nisu napravljeni pregledni radovi ni komparativna istraživanja ovakvog obuhvata, što ujedno predstavlja glavni znanstveni doprinos ovog rada.

2. MJERENJE FER VRIJEDNOSTI PREMA MSFI/MRS

U europsko-kontinentalnom računovodstvenom sustavu, primjena načela fer vrijednosti kroz standarde Odbora za međunarodne računovodstvene standarde (engl. International Accounting Standards Board – IASB) postaje sve učestalija tijekom 90-tih godina prošlog stoljeća. Tako je godine 1998. donesen MRS 39 o priznavanju i mjerenju financijskih instrumenata koji je prvi značajnije uveo koncept vrednovanja prema fer vrijednosti. Dodatno, IASB je propisao korištenje fer vrijednosti i za ulaganje u nekretnine (MRS 40) te u računovodstvu poljoprivrednih aktivnosti (MRS 41). Danas je korištenje fer vrijednosti opisano cijelim nizom međunarodnih računovodstvenih standarda. Neki metodu fer vrijednosti pružaju kao jednu od opcija koju poduzeće može izabrati (primjerice MRS 16 – Nekretnine, postrojenja i oprema, MRS 38 – Nematerijalna imovina ili MRS 40 – Ulaganje u nekretnine), a za neke druge vrste imovine je propisana isključivo uporaba fer vrijednosti (MRS 39 – Financijski instrumenti). Konačno, IASB je u svibnju 2011. objavio novi

standard o mjerenju fer vrijednosti MSFI 13 – Mjerenje fer vrijednosti, čija je primjena započela od 1. siječnja 2013. godine. MSFI 13 mijenja dotadašnju definiciju fer vrijednosti, objavljuje jedinstveni okvir za njezino mjerenje i propisuje potrebne objave o mjerenjima fer vrijednosti. Međutim, MSFI 13 ne određuje koje stavke imovine i obveza se trebaju mjeriti metodom fer vrijednosti, kada treba primijeniti metodu fer vrijednosti ili gdje trebaju biti objavljeni dobiti (gubici) od naknadne promjene fer vrijednosti, već su te odredbe u nadležnosti ostalih pojedinačnih standarda. Nadalje, mogućnost primjene fer vrijednosti se spominje u velikom broj MSFI-ja, a također se često koriste i brojne izvedene vrijednosti iz fer vrijednosti poput neto utržive vrijednosti, fer vrijednosti umanjene za troškove prodaje, fer vrijednosti umanjene za troškove do točke prodaje, vrijednosti u uporabi i slično. Na slici 1. grafički je pojednostavljeno prikazano korištenje fer vrijednosti za vrednovanje imovine kroz MRS/MSFI.

Slika 1: Primjena fer vrijednosti za vrednovanje imovine kroz MRS/MSFI

Napomene: Kružni vijenac u središtu slike označava stavke imovine, dalje je propisani način početnog mjerenja stavki i na kraju propisani način naknadnog mjerenja.

Oznake na slici su definirane na sljedeći način: MT je model troška, MR je model revalorizacije, MFV je model fer vrijednosti, FV je fer vrijednost, SV je sadašnja vrijednost, T je trošak, NUV je neto utrživa vrijednost.

Izvor: Prilagodba autora prema prezentaciji IFRS Foundation workshop (2012.)

Osim početnog priznavanja imovine i naknadnog vrednovanja imovine, MRS/MSFI zahtijevaju ili dopuštaju korištenje fer vrijednosti u financijskim izvještajima kroz četiri glavna načina (Cairns, 2006., p.10):

- 1) za mjerenje transakcija (i rezultirajućih stavki imovine, obveza i glavnice) pri početnom priznavanju u financijskim izvještajima,
- 2) za alokaciju početnog iznosa po kojem je transakcija priznata na njene sastavne dijelove,
- 3) za naknadno vrednovanje stavki imovine i obveza,
- 4) za određivanje nadoknadivog iznosa imovine.

Jedna od prvih namjena fer vrijednosti bila je u svrhu mjerenja transakcija, odnosno određivanja troška imovine ili obveza pri početnom priznavanju kada se imovina stječe u razmjeni za drugu nenovčanu imovinu. Tako se termin „fer vrijednost“ prvi put pojavljuje u Međunarodnom računovodstvenom standardu (MRS) 16 iz 1982. godine, gdje se fer vrijednost koristi za mjerenje troška nekretnina, postrojenja i opreme koji se stječu u razmjeni za drugu nenovčanu imovinu. Na sličan način se fer vrijednost koristi i za druge vrste imovine i obveza kroz standarde. Tablica 1. prikazuje korištenje fer vrijednosti pri početnom mjerenju transakcija kroz MRS/MSFI.

Tablica 1: Korištenje fer vrijednosti za mjerenje transakcija pri početnom priznavanju

MRS/MSFI	Uporaba
<i>MRS 16</i>	Trošak nabave jedne ili više nekretnina, postrojenja i opreme stečenih zamjenom ili djelomičnom zamjenom za nenovčanu imovinu mjeri se po fer vrijednosti (<i>MRS 16, t.24</i>).
<i>MRS 17</i>	Na početku razdoblja financijski najam treba priznati kao imovinu i obveze po iznosima jednakima fer vrijednosti iznajmljene nekretnine ili, ako je niže, po sadašnjoj vrijednosti minimalnih plaćanja najma (<i>MRS 17, t.20</i>).
<i>MRS 18</i>	Prihod treba mjeriti po fer vrijednosti primljene naknade ili potraživanja (<i>MRS 18, t.9</i>)
<i>MRS 20</i>	Državna potpora u obliku prijenosa nenovčane imovine se uobičajeno iskazuje po fer vrijednosti (<i>MRS 20, t.23</i>).
<i>MRS 38</i>	Trošak nabave nematerijalne imovine stečene u razmjeni za nenovčanu imovinu se utvrđuje po fer vrijednosti (<i>MRS 38, t.45</i>).
<i>MRS 39</i>	Kod početnog priznavanja subjekt mjeri financijsku imovinu ili financijsku obvezu po njezinoj fer vrijednosti uvećano, u slučaju financijske imovine ili financijske obveze koja se ne vodi po fer vrijednosti u dobit ili gubitak, za transakcijske troškove (<i>MRS 39, t.43</i>).
<i>MRS 41</i>	Biološka imovina i poljoprivredni proizvodi požeti od biološke imovine pri početnom priznavanju se trebaju mjeriti po fer vrijednosti umanjenoj za troškove do točke prodaje (<i>MRS 41, t.12 i t.13</i>).
<i>MSFI 1</i>	Subjekt može odlučiti mjeriti određene nekretnine, postrojenja i opremu na datum prijelaza na MSFI-jeve po fer vrijednosti (<i>MSFI 1, t.16</i>).

MSFI 2	Subjekt mjeri dobra ili usluge stečena razmjenom za glavničke instrumente, te odgovarajuće povećanje kapitala izravno po fer vrijednosti stečenih dobara ili usluga. Ako fer vrijednost nije moguće pouzdano procijeniti onda se fer vrijednost utvrđuje neizravno na temelju fer vrijednosti odobrenih glavničkih instrumenata (<i>MSFI 2, t.10</i>).
MSFI 3	Trošak poslovnog spajanja se mjeri kao zbroj fer vrijednosti na datum razmjene, dane imovine, nastalih ili preuzetih obveza i glavničkih instrumenata izdanih u zamjenu sa stečenikom i svih troškova direktno povezanih s poslovnim spajanjem (<i>MSFI 3, t.24</i>).
MSFI 5	Ako novonabavljena imovina udovoljava kriterijima da bi se klasificirala kao namijenjena za prodaju, pri početnom priznavanju će se mjeriti po nižoj od knjigovodstvene vrijednosti po kojoj nije bila klasificirana i fer vrijednosti umanjenoj za troškove prodaje (<i>MSFI 5, t.16</i>).

Izvor: Prilagodba prema Cairns (2006., str. 12) i dopuna autora (2015.)

Drugi način korištenja fer vrijednosti je vezan uz potrebu alokacije ukupnih troškova transakcije na sastavne dijelove. Jedan od najčešćih primjera gdje se fer vrijednost koristi za alokaciju ukupnog troška na sastavne dijelove je slučaj poslovnog spajanja. Naime, na datum stjecanja, stjecatelj treba alocirati troškove poslovnog spajanja tako što će priznati prepoznatljivu imovinu, obveze i nepredvidive obveze stečenika po njihovim fer vrijednostima (*MSFI 3, t.36*). Na sličan način se fer vrijednost koristi i prilikom podjele knjigovodstvene vrijednosti složenih financijskih instrumenata na komponente obveza i kapitala. Tako se komponenti kapitala pripisuje iznos koji ostane nakon oduzimanja zasebno utvrđenog iznosa komponente obveze mjerene po fer vrijednosti (*MRS 32, t.31*). Primjeri korištenja fer vrijednosti za alokaciju ukupnih troškova transakcije na sastavne dijelove su prikazani u tablici 2.

Tablica 2: Korištenje fer vrijednosti za alokaciju početnog iznosa po kojem je transakcija priznata na njene sastavne dijelove

MRS/MSFI	Uporaba
MRS 32	Kada se početna knjigovodstvena vrijednost složenog financijskog instrumenta raspodijeli na komponente obveza i kapitala, komponenti kapitala se pripisuje iznos koji preostane nakon oduzimanja zasebno utvrđenog iznosa komponente obveze od fer vrijednosti instrumenta kao cjeline. Zbroj knjigovodstvenih vrijednosti komponenti obveza i kapitala kod početnog priznavanja uvijek odgovara iznosu fer vrijednosti instrumenta kao cjeline (<i>MRS 32, t.31</i>).

MSFI 3	Stjecatelj će, na datum stjecanja, alocirati troškove poslovnog spajanja tako što će priznati prepoznatljivu imovinu, obveze i nepredvidive obveze stečenika po njihovim fer vrijednostima na datum, osim dugotrajne imovine (ili grupe za otuđenje) koja je klasificirana kao ona koja je namijenjena prodaji koja će biti priznata po fer vrijednosti umanjenoj za troškove prodaje (<i>MSFI 3, t.36</i>).
---------------	--

Izvor: Prilagodba autora prema Cairns (2006., str. 14)

Za razliku od dva prethodno objašnjena načina korištenja fer vrijednosti, uporaba fer vrijednosti za naknadno vrednovanje imovine i obveza predstavlja najkontroverznije područje. Naime, iz naknadnog vrednovanja imovine i obveza po fer vrijednosti proizlaze dobiti i gubici od promjena fer vrijednosti koji mogu značajno utjecati na iznos i karakteristike objavljenog financijskog rezultata izvještajnog subjekta. Obvezno korištenje fer vrijednosti za naknadno vrednovanje je uglavnom ograničeno na derivativne financijske instrumente, financijsku imovinu i obveze koje se drže radi trgovanja, financijsku imovinu raspoloživu za prodaju i poljoprivredne proizvode požete od biološke imovine u trenutku žetve. Također, međunarodni računovodstveni standardi preferiraju korištenje fer vrijednosti za naknadno vrednovanje ulaganja u nekretnine i biološku imovinu (Cairns, 2006., str. 16). Za većinu ostale imovine, izvještajni subjekti su obvezni ili mogu izabrati model povijesnog troška za naknadno vrednovanje imovine i obveza. Tablica 3. daje pregled korištenja fer vrijednosti za naknadno vrednovanje kroz standarde.

Tablica 3: Korištenje fer vrijednosti za naknadno mjerenje

MRS/MSFI	Uporaba
MRS 16	Subjekt treba odabrati ili model troška ili model revalorizacije. Model revalorizacije: Nakon početnog priznavanja, nekretninu postrojenje i opremu čija se fer vrijednost može pouzdano izmjeriti treba iskazati u revaloriziranom iznosu, koji čini njegova fer vrijednost na datum revalorizacije umanjena za kasnije akumuliranu amortizaciju i kasnije akumulirane gubitke (<i>MRS 16, t.31</i>).
MRS 19	Obveza za definirana primanja treba biti neto zbroj: sadašnje vrijednosti obveze za definirana primanja; plus aktuarski dobiti koji nisu priznati; minus trošak minulog rada koji još nije priznat i minus fer vrijednost imovine plana (<i>MRS 19, t.54</i>).
MRS 26	Ulaganja mirovinskog plana trebaju se iskazivati po fer vrijednosti (<i>MRS 26, t.32</i>).
MRS 27	Kad subjekt sastavlja pojedinačne financijske izvještaje, dužan je ulaganja u ovisne subjekte, zajednički kontrolirane subjekte i pridružene subjekte mjeriti po trošku ili u skladu s MRS-om 39 (<i>MRS 27, t.37; MRS 28, t.35; MRS 31, t.46</i>).

MRS 28	Pridruženi subjekti u vlasništvu organizacija zajedničkih pothvata, otvorenih fondova, uzajamnih fondova i sličnih subjekata koji su kod početnog priznavanja klasificirani za mjerenje po fer vrijednosti kroz dobit ili gubitak ili kao imovina koja se drži radi trgovanja po MRS-u 39, trebaju se mjeriti po fer vrijednosti (<i>MRS 28, t.1</i>).
MRS 31	Pothvatnikov udjel u zajednički kontroliranim subjektima koji su u vlasništvu organizacija zajedničkih pothvata, otvorenih fondova, uzajamnih fondova i sličnih subjekata koji su kod početnog priznavanja klasificirani za mjerenje po fer vrijednosti kroz dobit ili gubitak ili kao imovina koja se drži radi trgovanja po MRS-u 39, trebaju se mjeriti po fer vrijednosti (<i>MRS 31, t.1</i>).
MRS 38	Subjekt treba odabrati ili model troška ili model revalorizacije. Model revalorizacije: Nakon početnog priznavanja, nematerijalna imovina će se mjeriti po revaloriziranom iznosu, koji je fer vrijednost na datum revalorizacije umanjena za kasniju akumuliranu amortizaciju i kasnije gubitke od umanjenja (<i>MRS 38, t.75</i>).
MRS 39	Nakon početnog priznavanja, financijska imovina, uključujući derivative koji predstavljaju imovinu, treba se mjeriti po fer vrijednosti, bez umanjenja za iznos transakcijskih troškova, osim sljedeće financijske imovine: zajmovi i potraživanja; ulaganja koja se drže do dospjeća; ulaganja u vlasničke instrumente čija cijena ne kotira na aktivnom tržištu i čija se fer vrijednost ne može pouzdano izmjeriti (<i>MRS 39, t.46</i>). Nakon početnog priznavanja, financijske obveze po fer vrijednosti kroz dobit ili gubitak te derivativi koji predstavljaju obveze mjere se po fer vrijednosti (<i>MRS 39, t.47</i>).
MRS 40	Subjekt treba odabrati ili model fer vrijednosti ili model troška. Model fer vrijednosti: „Nakon početnog priznavanja, subjekt koji je izabrao model fer vrijednosti treba mjeriti sva svoja ulaganja u nekretnine po fer vrijednosti...” (<i>MRS 40, t.33</i>)
MRS 41	Biološka imovina se treba mjeriti po svojoj fer vrijednosti umanjenoj za troškove do točke prodaje, osim kad se fer vrijednost ne može pouzdano izmjeriti (<i>MRS 41, t.12</i>). Poljoprivredni proizvodi požeći od biološke imovine trebaju biti mjereni po fer vrijednosti, umanjenoj za troškove do točke prodaje, u trenutku žetve (<i>MRS 41, t.13</i>).

Izvor: Prilagodba autora prema Cairns (2006., str. 16)

Četvrti način korištenja fer vrijednosti u računovodstvenim standardima je vezan za postupak testiranja imovine na umanjenje. Princip testiranja na umanjenje je inkorporiran u skoro svaki MRS/MSFI koji uređuje priznavanje i vrednovanje neke stavke imovine. Tako se, primjerice, zalihe trebaju mjeriti po trošku ili neto utrživoj vrijednosti, ovisno o tome što je niže. U tablici 4. je dan pregled korištenja fer vrijednosti za određivanje potrebe za provođenjem umanjenja imovine.

Tablica 4. Korištenje fer vrijednosti za utvrđivanje umanjenja imovine

Stavka imovine	Nadoknadiivi iznos	MRS/MSFI koji propisuje umanjenje
Dugotrajna imovina		
<i>Nekretnine, postrojenja i oprema</i>	Više od vrijednosti u uporabi i fer vrijednosti minus troškovi prodaje	MRS 36
<i>Ulaganje u nekretnine (model FV)</i>	Fer vrijednost	MRS 40
<i>Ulaganje u nekretnine (model troška)</i>	Više od vrijednosti u uporabi i fer vrijednosti minus troškovi prodaje	MRS 36
<i>Biološka imovina (model FV)</i>	Fer vrijednost minus troškovi do točke prodaje	MRS 41
<i>Biološka imovina (model troška)</i>	Više od vrijednosti u uporabi i fer vrijednosti minus troškovi prodaje	MRS 36
<i>Goodwill</i>	Više od vrijednosti u uporabi i fer vrijednosti minus troškovi prodaje	MRS 36
<i>Ostala nematerijalna imovina</i>	Više od vrijednosti u uporabi i fer vrijednosti minus troškovi prodaje	MRS 36
<i>Ulaganje u pridružene subjekte</i>	Više od vrijednosti u uporabi i fer vrijednosti minus troškovi prodaje	MRS 36
<i>Udjel u zajednički kontroliranim subjektima (metoda udjela)</i>	Više od vrijednosti u uporabi i fer vrijednosti minus troškovi prodaje	MRS 36
<i>Financijska imovina raspoloživa za prodaju</i>	Fer vrijednost	MRS 39
<i>Zajmovi i potraživanja</i>	Sadašnja vrijednost procijenjenih budućih novčanih tokova diskontiranih uz originalnu efektivnu kamatnu stopu	MRS 39
Kratkotrajna imovina		
<i>Zalihe</i>	Neto utrživa vrijednost	MRS 2
<i>Imovina iz ugovora o izgradnji</i>	Višak prihoda ugovora iznad troškova ugovora	MRS 11
<i>Poljoprivredni proizvodi požeti od biološke imovine</i>	Fer vrijednost minus troškovi do točke prodaje	MRS 41
<i>Potraživanja od kupaca</i>	Sadašnja vrijednost procijenjenih budućih novčanih tokova diskontiranih uz originalnu efektivnu kamatnu stopu	MRS 39
<i>Potraživanje po financijskom najmu</i>	Sadašnja vrijednost procijenjenih budućih novčanih tokova diskontiranih uz kamatnu stopu sadržanu u najmu	MRS 17
<i>Ostali zajmovi i potraživanja</i>	Sadašnja vrijednost procijenjenih budućih novčanih tokova diskontiranih uz originalnu efektivnu kamatnu stopu	MRS 39

<i>Ulaganja koja se drže radi trgovanja</i>	Fer vrijednost	MRS 39
<i>Derivativi</i>	Fer vrijednost	MRS 39
<i>Ulaganja koja se drže do dospijea</i>	Sadašnja vrijednost procijenjenih budućih novčanih tokova diskontiranih uz originalnu efektivnu kamatnu stopu	MRS 39
<i>Novčani ekvivalenti</i>	Fer vrijednost	MRS 39

Izvor: Prilagodba autora prema Cairns (2006., str. 20)

Informacije sistematizirane i prezentirane u gore navedenim tablicama impliciraju zaključak kako su zahtjevi za mjerenjem fer vrijednosti disperzirani kroz mnoge pojedinačne računovodstvene standarde što značajno otežava praktičnu primjenu navedenog koncepta. Dodatni problem osim disperziranosti uputa o mjerenju i objavljivanju informacija o fer vrijednosti kroz mnoge standarde predstavlja i činjenica da su nerijetko te upute međusobno neusklađene, što dovodi do različite prakse mjerenja te umanjuje usporedivost informacija iz financijskih izvještaja.

3. KVALITATIVNA OBILJEŽJA RAČUNOVODSTVENIH INFORMACIJA UTEMELJENIH NA FER VRIJEDNOSTI

Kvaliteta financijskog izvještavanja prvenstveno ovisi o perspektivi korisnika financijskih izvještaja te zadovoljavanju njihovih potreba za prikladnim informacijama kao podlogom za donošenja optimalnih poslovnih odluka (Šodan, 2014., p.51). Prilikom analiziranja kvalitete financijskih izvještaja obično se razmatraju neka općeprihvaćena obilježja kvalitete koje bi računovodstvene informacije trebale sadržavati. Dakle, kvalitativna obilježja su karakteristike koje prezentirane računovodstvene informacije čine upotrebljivim za korisnike u procesu donošenja odluka. Prema Okviru za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja (t.24), četiri su glavna kvalitativna obilježja: razumljivost, usporedivost, važnost i pouzdanost. U kontekstu istraživanja predmetnog rada, u nastavku teksta su objašnjena navedena obilježja te je analiziran efekt primjene metode fer vrijednosti na svako od njih kako bi se došlo do spoznaja o različitim razinama korisnosti različitih računovodstvenih temelja za mjerenje.

3.1. Razumljivost

Računovodstvena informacija je razumljiva ako je korisnik koji posjeduje dovoljno ekonomskog i računovodstvenog znanja može spoznati i razumjeti. Ovo obilježje kvalitete predstavlja poveznicu između karakteristika korisnika i same inherentne karakteristike informacije. Naime, ako korisnik ne može procesuirati informaciju i iskoristiti je da bi donio određene ekonomske odluke, onda

informacija za njega gubi na važnosti. Međutim, bez obzira što je određena informacija složena za razumijevanje, ukoliko je ona relevantna za donošenje odluka, ne bi se smjela izostavljati iz financijskih izvještaja (Okvir za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja, t.25).

U raspravama o računovodstvenom modelu fer vrijednosti, često se naglašava kako je korisnicima kompliciran način mjerenja prema fer vrijednosti te da im takve informacije nisu razumljive. Tako Wilson (2007., p.196, ur. Walton) smatra da je složenost postala jedna od osnovnih karakteristika modernog financijskog izvještavanja te da su porastom zahtijevanih objava financijski izvještaji postali vrlo opsežni i teško razumljivi, čak i stručnjacima. Dodatni aspekt složenosti informacija predstavlja aktualni mješoviti model mjerenja kojim se dio imovine i obveza vrednuju povijesnim troškom, a dio metodom fer vrijednosti. Osim toga, fer vrijednost se zasniva na hipotetskim i nerealiziranim transakcijama između tržišnih sudionika te dovodi računovodstvo u sferu „imaginarnih cijena i mističnih tržišta“ (više u Bromwich, 2007., p.46, ur. Walton). Zbog svega navedenog, Radna grupa odbora za donošenje računovodstvenih standarda (engl. Joint Working Group of Standard Setters - JWG) je izrazila zabrinutost da bi određene grupe korisnika mogle imati poteškoća u razumijevanju značajnosti i implikacija informacija sastavljenih prema fer vrijednosti (JWG, 1999., p.15). Prema Izvještaju Komisije za vrijednosne papire (Security and Exchange Commission, 2008., p.153), različite organizacije također ističu potrebu educiranja investitora putem različitih seminara o karakteristikama izvještavanja prema fer vrijednosti, posebno kako bi bolje razumjeli volatilnost fer vrijednosti u kontekstu povezanog tržišnog rizika imovine ili obveza (Izvještaj Security and Exchange Commission, 2008., p.153).

3.2. Usporedivost

Financijski izvještaji bi korisnicima trebali omogućavati usporedbu poslovnog subjekta kroz vrijeme kako bi spoznali trendove u financijskom položaju i financijskoj uspješnosti. Osim uspoređivanja kroz vrijeme, informacije bi im trebale osigurati usporedivost u prostoru, odnosno s drugim različitim subjektima (Okvir za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja, t.39). Informacije mjerene metodom fer vrijednosti, uz uvjet da su pouzdane, trebale bi imati veću usporedivost od onih utemeljenih na povijesnom troškom. Naime, mjere na osnovi troška smanjuju usporedivost jer vode k tome da slične stavke imovine i obveza izgledaju različito, odnosno različite stavke mogu izgledati slično (JWG, 1999., p.6). Također, usporedivost između različitih subjekata može biti smanjena ako im se dopušta izbor između alternativnih metoda mjerenja. Primjerice, prema MRS/MSFI moguće je odabrati model troška ili model revalorizacije (fer vrijednosti) za naknadno vrednovanje nekretnina, postrojenja i opreme, nematerijalne

imovine te ulaganja u nekretnine. Ako određeni subjekti odaberu metodu troška, a drugi fer vrijednost, to može voditi do poteškoća u utvrđivanju sličnosti i razlika u vrijednostima njihove imovine.

3.3. Važnost

Informacija, kako bi bila važna, mora utjecati na ekonomske odluke korisnika te informacije na način da im pomaže u vrednovanju prošlih, sadašnjih ili budućih događaja vezanih za promatrani izvještajni subjekt. Informacija koja nije pravovremeno dostupna korisnicima gubi na svojoj relevantnosti i više nema utjecaja na donošenje odluka. Također, relevantna informacija bi trebala imati prediktivnu sposobnost i/ili sposobnost potvrđivanja odnosno ispravljanja prijašnjih očekivanja. Dakle, važnost informacije se sastoji od tri osnovne dimenzije: prediktivna sposobnost, sposobnost potvrđivanja i pravodobnost (Herrmann et al., 2006., str. 49).

Prediktivna sposobnost ne znači da vrijednost određene informacije predstavlja njenu očekivanu buduću vrijednost, nego da se informacija koristi kao ulazni podatak u procesu predviđanja drugih veličina. Sposobnost predviđanja pomaže korisnicima da što točnije predvide posljedice sadašnjih ili prošlih događaja. Veliki broj istraživanja analizira kako informacije o fer vrijednosti utječu na odluke investitora na tržištu kapitala, odnosno jesu li fer vrijednosti korisne u predviđanju kretanja dioničkih cijena ili tržišnih povrata (primjerice Easton et al., 1993.; Beatty et al., 1996.; Aboody et al., 1999.; Beaver i Vankatachalam, 2003.; Lopes, 2006.; Chambers et al., 2007.; Landsman, 2007.; Bhat, 2008.; Fasshauer i Glum, 2009.; Kanagaretnam et al., 2009.; Song et al., 2010.; Goncharov i Hodgson, 2011.; Jones i Smith, 2011.; Lim et al., 2011.). Iako većina istraživača smatra da su informacije mjerene po fer vrijednosti važnije korisnicima od onih mjerenih povijesnim troškom, kontradiktorni dokazi nisu rijetki. Hitz (2007.) i Song et al. (2010.) tvrde kako vrijednosna važnost u donošenju investicijskih odluka uvelike ovisi o pouzdanosti mjerenja, te kada fer vrijednosti nisu utvrđene na temelju cijena s aktivnih tržišta onda je upitna i njihova važnost.

Osim za objašnjavanje kretanja cijena dionica i dioničkih povrata, prediktivna sposobnost u užem smislu podrazumijeva predviđanje kretanja budućih financijskih performansi (novčanog toka ili budućih zarada). Barth (2006., str. 10) smatra da se sve većim uključivanjem procjena budućih događaja kroz primjenu fer vrijednosti smanjuje prediktivna sposobnost računovodstvene dobiti (gubitka). Naime, većim priznavanjem i uključivanjem očekivanja u postojeće financijske izvještaje, manje očekivanja preostaje za prikaz u narednim financijskim izvještajima. Međutim, u nastavku ističe kako računovodstvena dobit (gubitak) razdoblja predstavlja razliku očekivanja i realizacije, odnosno promjenu očekivanja, pa je logično da se dobit ne može predvidjeti (Barth, 2006., str. 10). S obzirom na

to da je glavni cilj financijskog izvještavanja pomoći investitorima u predviđanju novčanih tokova, važnije je kako fer vrijednosti predviđaju buduće novčane tokove, nego računovodstvenu dobit (gubitak). Prema definiciji, fer vrijednost predstavlja sadašnju vrijednost očekivanih budućih novčanih tokova, pa bi se stoga dobitci i gubitci od promjena fer vrijednosti trebali realizirati u promjeni budućih novčanih tokova, ako je fer vrijednost pouzdano utvrđena (Barth, 2000., str. 19). Prediktivna sposobnost objavljenih financijskih performansi se najčešće mjeri upravo njihovom sposobnošću predviđanja budućih novčanih tokova. Dakle, sve veća primjena računovodstva fer vrijednosti trebala bi rezultirati većom prediktivnom sposobnošću objavljenih financijskih performansi te sukladno tome i njihovom većom kvalitetom. Međutim, ako fer vrijednosti nisu utemeljene na pouzdanim tržišnim cijenama imovine, nego su rezultat tržišnih poremećaja ili subjektivnih i manipulativnih procjena menadžera onda nerealizirani dobitci (gubitci) od promjena fer vrijednosti mogu zapravo umanjiti prediktivnu sposobnost i kvalitetu objavljenih financijskih performansi. Dosadašnja istraživanja o utjecaju primjene fer vrijednosti na objašnjenje kretanja budućih novčanih tokova pokazuju neuvjerljive i kontradiktorne dokaze (Aboody et al., 1999.; Hill, 2005.; Chen et al., 2006.; Lopes, 2006.; Pronobis i Zulch, 2010.; Goncharov i Hodgson, 2011.; Jones i Smith, 2011.). Nadalje, Hill (2005.) ističe kako se zaključci o utjecaju fer vrijednosti na poboljšanje prediktivne sposobnosti dobiveni na ograničenom uzorku razvijenih zemalja i u razdoblju stabilnih kretanja na tržištu ne smiju generalizirati.

Sposobnost potvrđivanja kod korisnih računovodstvenih informacija je uzajamno povezana s ulogom predviđanja. Naime, informacije koje su važne osim što pomažu korisnicima u procjeni budućih događaja, također im omogućavaju potvrdu ili ispravak svojih prijašnjih procjena (Okvir za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja, t. 26). U trenutku početnog priznavanja, vrijednosti imovine i obveza prema povijesnom trošku i prema fer vrijednosti su uglavnom jednake, a značajne razlike nastaju tek naknadnim mjerenjem stavki imovine i obveza. Fer vrijednosti se mijenjaju tijekom vremena te se priznavanjem tih promjena u financijskim izvještajima korisnicima pružaju vrijedne povratne informacije. Naime, informacije o promjeni fer vrijednosti mogu potvrditi ili ispraviti prethodna očekivanja formirana od strane korisnika na temelju trenutnih ekonomskih uvjeta (Herrmann et al., 2006., str. 50). Primjerice, naknadne promjene fer vrijednosti ulaganja u nekretnine u poduzeću koje ima značajna ulaganja u nekretnine mogu dati važne povratne informacije investitorima i kreditorima. S druge strane, povijesni trošak se, prema definiciji, ne mijenja tijekom vremena pa omogućava korisnicima samo ograničene povratne informacije. Naknadnim mjerenjem imovine po povijesnom trošku umanjenom za akumuliranu amortizaciju korisnicima se mogu čak pružiti povratne informacije pogrešnog smjera. Na primjer, ako je tržišna vrijednost imovine porasla, a računovodstveno se prema povijesnom trošku

vrijednost umanjuje za iznos linearne amortizacije, investitori mogu dobiti pogrešan signal o smanjenju vrijednosti imovine, iako njezina stvarna tržišna vrijednost raste. Stoga se može zaključiti kako je u kontekstu sposobnosti potvrđivanja fer vrijednost kvalitetnija osnova za mjerenje od povijesnog troška.

Kvaliteta pravodobnosti osigurava da korisnici imaju na raspolaganju informaciju u trenutku donošenja poslovnih odluka, odnosno u razdoblju prije nego informacija izgubi svoj potencijal utjecanja na donošenje odluka. Ako nastane prekomjerno kašnjenje u objavljivanju informacija, one mogu postati nevažne.

Prema konceptu fer vrijednosti promjene tržišnih cijena imovine i obveza objavljuju se u trenutku njihovog nastanka, bez obzira što stvarne transakcije prodaje imovine ili podmirenja obveza nisu realizirane. Za razliku od fer vrijednosti, povijesnim troškom se priznaje porast vrijednosti tek u trenutku realizacije imovine. Basu (1997., str. 20) naglašava da u ekstremnom slučaju kad bi se sve stavke imovine i obveza mjerile prema fer vrijednosti, u računovodstvenoj dobiti (gubitku) bi se pravodobno reflektirale sve promjene u tržišnoj vrijednosti izvještajnog subjekta. Goncharov i Hodgson (2011.) su empirijski potvrdili teorijske tvrdnje kako nerealizirani dobitci (gubitci) od promjena fer vrijednosti prikazani u ostaloj sveobuhvatnoj dobiti povećavaju simetričnost i pravodobnost priznavanja ekonomskih dobitaka i gubitaka. Dakle, mjerenjem prema fer vrijednosti potreban je manji vremenski period da bi se ekonomske vijesti inkorporirale u financijske izvještaje u odnosu na ostale temelje mjerenja pa se može zaključiti da fer vrijednosti predstavljaju pravodobnije informacije.

3.4. Pouzdanost

Korisnost informacije se ogleda i u njezinoj pouzdanosti. Karakteristika pouzdanosti se utvrđuje kada informacija nema materijalnih grešaka i pristranih ocjena te predstavlja vjerni prikaz slike poduzeća. Pouzdane informacije moraju biti provjerljive, neutralne i vjerno predočavati poslovne događaje (Okvir za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja, t.31). Moguće je da računovodstvena informacija bude važna za donošenje odluka, ali da zbog svoje nepouzdanosti navodi korisnike na donošenje neodgovarajućih odluka. Kritičari računovodstva fer vrijednosti upravo ovaj problem ističu kao ključan kod primjene navedenog koncepta u priznavanju i mjerenju imovine i obveza. Utvrđivanje fer vrijednosti na neaktivnim i/ili nelikvidnim tržištima korištenjem tehnika procjene (engl. mark to model) često se smatra nepouzdanim i subjektivnim. Informacije na temelju povijesnog troška trebale bi biti lakše provjerljive i uz manju razinu subjektivnih procjena (pa time i s manjim greškama).

Također, definicija pouzdanosti ne određuje precizno na što se točno pouzdanost odnosi. Tako jedni pouzdanost ocjenjuju kroz preciznost informacija, dok drugi smatraju objektivnost ili provjerljivost informacija glavnim mjerama pouzdanosti. Zbog nejasne definicije, IASB u prijedlogu novog Okvira (više u IASB, 2008.) izbacuje termin pouzdanosti, te umjesto njega spominje vjerno prikazivanje kao kvalitativnu karakteristiku koja zamjenjuje obilježje pouzdanosti.

U nastavku je analiziran svaki od ranije navedena tri aspekta pouzdanosti (provjerljivost, neutralnost i vjerno predočavanje) u kontekstu primjene fer vrijednosti. Provjerljivost osigurava da informacija uistinu predočava ekonomski događaj koji treba predstavljati. Odnosno, provjerljivost znači da različiti korisnici mogu doći do konsenzusa da određeni prikaz vjerno predočava ekonomske događaje (IASB, 2010. – Okvir za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja, t.QC26). Većina argumenata protiv primjene fer vrijednosti je zasnovana upravo na nedostatku provjerljivosti. Naime, povijesni trošak je lako provjerljiv jer proizlazi iz stvarnih, realiziranih transakcija i predstavlja cijenu koju je subjekt platio prilikom nabave imovine. Eventualni prostor za subjektivnu prosudbu koja se ne može lako provjeriti je procjenjivanje korisnog vijeka trajanja i stopa amortizacije za imovinu koja se naknadno vrednuje troškom umanjnim za akumuliranu amortizaciju. Međutim, općenito gledajući, postoji puno veći prostor za subjektivne procjene prilikom primjene fer vrijednosti, posebno u slučajevima ako se fer vrijednost ne utvrđuje na osnovi vidljivih tržišnih ulaznih podataka, nego na podacima koji nisu vidljivi. Tako utvrđene mjere fer vrijednosti su teško provjerljive i menadžeri ih mogu koristiti za manipuliranje u svrhu zadovoljavanja vlastitih interesa (Dietrich et al., 2001.; Beatty i Weber, 2006.; Benston, 2008.; Fiechter i Meyer, 2010.; Song et al., 2010.). S druge strane, kada postoji aktivno tržište s lako dostupnim cijenama za imovinu koja se mjeri po fer vrijednosti, ispravnost utvrđenih mjera je lako provjeriti.

Da bi neka računovodstvena informacija bila pouzdana, ona mora biti neutralna, odnosno bez pristranosti. Naime, financijski izvještaji nisu neutralni ako se prezentiranjem informacija utječe na donošenje odluke sa svrhom postizanja unaprijed određenog rezultata (Okvir za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja, t. 36). U računovodstvu se pristranost manifestira kroz trajno podcjenjivanje ili precjenjivanje stavki imovine i obveza ili financijskog rezultata. Primjenom načela opreznosti i koncepta povijesnog troška uvedeno je konzervativno financijsko izvještavanje te je u uvjetima neizvjesnosti potrebna viša razina sigurnosti kako bi se objavile „dobre vijesti“ u odnosu na „loše vijesti“ (Basu, 1997.). Odnosno, prihodi se priznaju tek kad su razumno sigurni, a rashodi i onda kada su razumno mogući. Primjerice, mjerenje imovine prema povijesnom trošku umanjnom za akumuliranu amortizaciju i akumulirane gubitke od umanjenja dozvoljava priznavanje smanjenja vrijednosti imovine ukoliko tržišna vrijednost

promatrane imovine padne, ali ako tržišna vrijednost imovine poraste onda nije dozvoljeno priznati dobitke od porasta vrijednosti. Iako je konzervativno izvještavanje korisno u kontekstu korporativnog upravljanja i nadzora menadžera (više u Watts, 2003.; Ball i Shivakumar, 2005.; Gassen, 2008.; Kothari et al., 2009.; Pinnuck, 2012.), s aspekta neutralnosti takve informacije sustavno podcjenjuju stavke imovine i financijskog rezultata i nisu neutralne. Nasuprot tome, mjerenjem prema fer vrijednosti pravovremeno se priznaju sva povećanja i smanjenja vrijednosti u trenutku njihovog nastanka te se napušta načelo opreznosti.

Da bi neka informacija bila pouzdana, ona mora vjerno predočiti transakcije i druge događaje za koje se smatra da ih predočava (Okvir za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja, t. 33). U trenutku zaključivanja transakcije, fer vrijednost i povijesni trošak su praktično isti. Ako je cilj financijskog izvještavanja samo precizno evidentirati događaje koji su se dogodili u prošlosti, onda koncept povijesnog troška vjerno predočava informacije. Međutim, vjerno predočavanje se ne odnosi samo na trenutak realizacije transakcije, nego i na promjene financijskih informacija između transakcija (Herrmann et al., 2006., str. 53). Usklađivanje iznosa u financijskim izvještajima je nužno ne samo zbog nastanka transakcija, nego iz zbog mijenjanja vrijednosti protekom vremena. Usklađivanjem početnog povijesnog troška za akumuliranu amortizaciju prikazane vrijednosti više ne predočavaju vjerno trenutne fer vrijednosti ili tržišne vrijednosti imovine. Dietrich et al. (2001.) zaključuju da fer vrijednosti ulaganja u nekretnine utvrđene od strane procjenitelja predstavljaju značajno preciznije i vjernije mjere tržišnih vrijednosti u odnosu na povijesni trošak. Dakle, iz perspektive točnog predočavanja kretanja aktualnih vrijednosti, moglo bi se zaključiti da je koncept fer vrijednosti u prednosti u odnosu na povijesni trošak. Međutim, u kontekstu mogućnosti manipuliranja mjerenjem, povijesni trošak ostavlja puno manji prostor za subjektivne procjene i manipuliranja. Kada vidljivi ulazni podaci s tržišta nisu dostupni, mjerenje fer vrijednost uključuje korištenje brojnih prosudbi koje otvaraju prostor mogućim manipuliranjima. Stoga se iz perspektive objektivnosti mjerenja povijesni trošak čini pouzdanijim i vjerodostojnim mjerenjem, iako i njegovim korištenjem postoje značajne mogućnosti manipuliranja (primjerice, procjenom korisnog vijeka trajanja imovine, tempiranje i odabir imovine za prodaju ako joj je tržišna vrijednost veća od knjigovodstvene, a držanje imovine niže tržišne vrijednosti itd.).

4. IMPLIKACIJE FER VRIJEDNOSTI NA FINANCIJSKU KRIZU

William Isaac, bivši predsjednik uprave Federal Deposit Insurance Corporation, u govoru o financijskoj krizi iz 2008. godine kazao je kako ne može pronaći nijedan drugi odgovor, osim onog da je računovodstveni sustav utemeljen na

konceptu fer vrijednosti uništio previše kapitala i smanjio kapacitet bankovnih kredita za otprilike 5.000 milijardi dolara (prema Scott, 2010., p.492). U razdobljima financijske nestabilnosti često se preispituje adekvatnost modela financijskog izvještavanja te njegova uloga u nastanku i jačanju financijske krize. Već 1930-tih godina je mjerenje prema fer vrijednosti (tržišnoj vrijednosti) bilo sastavni dio računovodstvenog mjerenja u SAD. Međutim, 1938. godine tadašnji američki predsjednik je zabranio navedenu tehniku računovodstvenog mjerenja jer je vjerovao da je računovodstvo na temelju tržišne vrijednosti pridonijelo Velikoj depresiji iz 1930-tih i prouzročilo propast financijskih institucija (Cascini i DelFavero, 2011., p.1). S druge strane, velika financijska kriza iz 1980-tih je bila jedan od glavnih motiva za ponovno uvođenje modela fer vrijednosti kao dominantnog modela računovodstvenog mjerenja jer su se tada uvidjeli nedostaci mjerenja prema modelu povijesnog troška. Tijekom krize, banke su postale svjesne da mogu poboljšati vrijednosti svojih objavljenih pozicija u bilanci na način da prodaju imovinu čija je tržišna vrijednost veća od knjigovodstvene vrijednosti mjerene povijesnim troškom (ili povijesnim troškom umanjanim za akumuliranu amortizaciju). Stavke imovine s tržišnim vrijednostima manjim od njihove knjigovodstvene vrijednosti su zadržavane jer bi se njihovom prodajom samo smanjila objavljena vrijednost kapitala u bilanci. Ovakva praksa je rezultirala velikim skrivenim gubitcima i naposljetku stečajevima banaka (Casualty Actuarial Society, 2000., str. 4).

Globalna financijska kriza iz 2008. godine ponovno je prouzročila brojne rasprave o tome je li mjerenje prema fer vrijednosti prouzročilo krizu ili pridonijelo snazi njezinih negativnih efekta. Naime, često se spominje kako primjena fer vrijednosti stvara procikličnost, dodatnu volatilnost i nepouzdanost financijskog izvještavanja (primjerice Boyer, 2007.; Allen i Carletti, 2008.; Plantin et al., 2008.; Magnan, 2009., Khan, 2010.).

Plantin et al. (2008., str. 3) slikovitim primjerom otvaranja Milenijskog mosta u Londonu 2000. godine daju analogiju s mogućim problemima procikličnosti i volatilnosti koje koncept fer vrijednosti može prouzročiti. Naime, u sklopu milenijske proslave u Londonu je u lipnju 2000. godine otvoren Milenijski most preko Temze namijenjen isključivo pješacima. Nekoliko minuta nakon otvaranja most se počeo značajno tresti i njihati toliko da su ljudi padali, zbog čega je most zatvoren. Inženjeri i građevinski stručnjaci su utvrdili da je kretanje pješaka prouzročilo opasne horizontalne vibracije. Naime, tijekom hoda ljudi svakim korakom prebacuju težinu tijela s jedne noge na drugu, što dovodi do horizontalnih sila i vibracija. Međutim, nasumičan hod tisuća ljudi istovremeno trebao bi poništiti i neutralizirati efekte bočnih sila. Problem je mogao nastati jedino kada bi tisuće ljudi sinkroniziralo svoje hodanje i istovremeno koračali lijevom pa desnom nogom, ali vjerojatnost da se tako nešto dogodi je statistički blizu

nule. Kako bi se došlo do rješenja, potrebno je uzeti u obzir način na koji ljudi reaguju na svoju okolinu. Pješaci na mostu reaguju na pomicanje mosta. Kad se most miče pod nogama, prirodna reakcija ljudi je da prilagode svoj stav kako bi povratili ravnotežu. Tu dolazi do ključnog problema, jer svatko prilagođava svoj stav u isto vrijeme, a ovaj sinkronizirani pokret gura most na kojem pješaci stoje i još više povećava njegovo ljuljanje. Veće vibracije i ljuljanje mosta utječu da pješaci prilagode svoj stav još drastičnije pa se ljuljanje i dalje povećava. Dakle, opasne vibracije se nastavljaju i postaju sve jače premda je početni šok (mali nalet vjetra) već davno prošao. Analogno se mogu objasniti i kretanja na financijskim tržištima i računovodstveno izvještavanje u vrijeme krize. Pješaci s Milenijskog mosta se mogu usporediti s bankama koje reaguju na promjene cijena na tržištu, a pomicanje mosta je poput kretanja tržišnih cijena financijske imovine. Mjerenje putem fer vrijednosti osigurava da se promjene tržišnih cijena automatski evidentiraju u financijskim izvještajima banaka. Dakle, kako tržišne cijene financijske imovine padnu zbog početnog šoka, primjenom fer vrijednosti banke automatski priznaju gubitke od smanjenja fer vrijednosti. Nadalje, investitori na tržištu reaguju na objavljene gubitke banaka pa se dodatno smanjuje cijena njihovih vrijednosnih papira i stvara spirala padajućih cijena te se povećava financijska nestabilnost. Na isti način se može ostvariti procikličnost i u suprotnom smjeru, odnosno prilikom rasta tržišnih cijena i prikazivanja dobitaka od promjena fer vrijednosti u financijskim izvještajima banaka što naposljetku vodi do tržišnih mjehura.

Cifuentes et al. (2005.) analitičkim modelom slično dokazuju kako korištenje koncepta fer vrijednosti može produbiti efekte financijske krize i uvesti dodatnu nestabilnost u financijski sektor gdje je propisana adekvatna kapitaliziranost. Naime, početni negativni tržišni šok pada vrijednosti financijske imovine prema konceptu fer vrijednosti automatski se odražava u bilancama banaka. To može prisiliti banke da prodaju financijsku imovinu kako ne bi prekršile propisanu razinu adekvatnosti kapitala. Nadalje, ako tržište nije sposobno u potpunosti apsorbirati takve prodaje (primjerice zbog smanjene likvidnosti tržišta u razdoblju krize), onda prisilne prodaje mogu voditi do daljnjeg pada tržišnih cijena. Pad cijena uzrokuje još više prisilnih prodaja, te se nastavlja začarani krug pada cijena imovine i dodatne prodaje. Cifuentes et al. (2005.) zaključuju kako kombinacija računovodstva fer vrijednosti i propisanih kapitalnih zahtjeva može dovesti do spirala padajućih cijena imovine i biti važan izvor sustavnog rizika u financijskom sustavu.

Navedena karakteristika procikličnosti fer vrijednosti dovela je do brojnih rasprava zbog mogućeg uzrokovanja problema u razdoblju krize. Međutim, po istom principu je koncept fer vrijednosti mogao prouzročiti stvaranje nerealnih tržišnih mjehura u razdoblju rasta tržišnih cijena neposredno prije nastanka financijske krize.

Osim procikličnosti, smanjena likvidnost na tržištima u vrijeme krize može uzrokovati poteškoće prilikom utvrđivanja fer vrijednosti. Naime, u nedostatku cijena s aktivnih tržišta, fer vrijednosti se trebaju mjeriti prema ulaznim podacima koji nisu vidljivi, što smanjuje njihovu pouzdanost i povećava mogućnost manipuliranja utvrđenim vrijednostima. Nadalje, postavlja se pitanje jesu li nerealizirani gubitci od pada fer vrijednosti samo privremeni i proizlaze li iz poremećaja na tržištu, te hoće li se u budućnosti kada se financijska tržišta oporave i gubitci od fer vrijednosti preokrenuti.

Potaknut navedenim tvrdnjama, američki SEC je 2008. proveo istraživanje o mogućem utjecaju računovodstva fer vrijednosti na nestabilnost financijskog sustava u SAD. Na temelju rezultata istraživanja, (SEC, 2008.) zaključeno je kako računovodstvo fer vrijednosti nije imalo značajnu ulogu u stečajevima banaka tijekom 2008. godine, već su stečajevi banaka bili prvenstveno rezultat kreditnih gubitaka, upitne kvalitete financijske imovine te gubitka povjerenja od strane vjerovnika i investitora. Mjerenje prema fer vrijednosti nije uzrokovalo stečajeve čak ni kod onih banaka koje su objavile značajne nerealizirane gubitke od promjene fer vrijednosti.

5. ZAKLJUČAK

Danas se koncept fer vrijednosti smatra temeljnim konceptom suvremenog sustava financijskog izvještavanja, iako aktualni model financijskog izvještavanja predstavlja kombinaciju različitih osnova za mjerenje. Zaokret u paradigmi mjerenja bio je potaknut apriori uvjerenjima međunarodnih računovodstvenih odbora kako mjere zasnovane na tržišnim cijenama predstavljaju korisnije informacije za donošenje ekonomskih odluka u odnosu na informacije o povijesnom trošku. Međutim, rezultati dosadašnjih istraživanja o povećanju kvalitete financijskog izvještavanja uvođenjem koncepta fer vrijednosti nisu jednoznačni, zbog čega se postavlja pitanje adekvatnosti računovodstvenog mjerenja i kvalitativnih obilježja informacija utemeljenih na fer vrijednosti.

Ovim radom dat je sažeti prikaz povijesnog razvoja koncepta fer vrijednosti, te pregled regulatornog okvira za njegovu računovodstvenu primjenu. Analizirajući regulatorni okvir došlo se do zaključka kako su zahtjevi za mjerenjem fer vrijednosti raspršeni kroz mnoge računovodstvene standarde što značajno otežava praktičnu primjenu navedenog koncepta. Dodatno, uočene je kako su upute za utvrđivanje fer vrijednosti apstraktne, presložene i međusobno neusklađene, što dovodi do različite prakse mjerenja i umanjuje usporedivost informacija iz financijskih izvještaja.

Nadalje, u skladu s kritikama računovodstva fer vrijednosti, te isticanju njegove uloge u nastanku i jačanju globalne financijske krize iz 2008., rezultati provedenog istraživanja za stolom impliciraju kako koncept fer vrijednosti nije uzrokovao nastanak krize, ali je probudio negativne efekte krize kroz procikličnost i povećanu volatilnost objavljenih financijskih performansi izvještajnih subjekata. Isto tako, u nedostatku aktivnih tržišnih cijena za pojedine vrste imovine ili obveza ovaj koncept je omogućio menadžerima manipuliranje pri subjektivnom procjenjivanju tekuće vrijednosti imovine ili obveza. Naime, u računovodstvenim sustavima u kontinentalnoj Europi koji uglavnom primjenjuju MSFI-eve, tržišni mehanizmi nisu potpuno razvijeni, jer se poslovni subjekti više financiraju eksternim zaduživanjem, nego li izdavanjem vlasničkih vrijednosnih papira na tržištu. Također, pojava globalne financijske krize je dodatno smanjila likvidnost tržišta. To dovodi do zaključka da će se u takvim uvjetima fer vrijednosti češće mjeriti prema subjektivnim tehnikama procjene i da će menadžeri imati veći diskrecijski prostor za subjektivno određivanje objavljenih financijskih performansi. Pritom, menadžeri mogu koristiti veći diskrecijski prostor kako bi prenijeli interne povlaštene informacije vanjskim korisnicima i tako unaprijedili kvalitetu izvještavanja ili ga koristiti na oportunistički način da zadovolje svoje kratkoročne interese nauštrb interesa ostalih dionika.

Na temelju svega iznesenog, proizlaze sljedeće preporuke: (1) regulativna tijela bi trebala sistematizirati, uskladiti i pojasniti upute za utvrđivanje fer vrijednosti kako bi poboljšali usporedivost i informacijska efikasnost podataka o fer vrijednosti, te bi trebali razmotriti prilagođavanje zahtjeva za mjerenjem prema fer vrijednosti u slučajevima kada tržišne cijene nisu reprezentativne ili nisu uopće dostupne; (2) sastavljači financijskih izvještaja bi trebali voditi više računa o ispunjavanju svih propisanih zahtjeva za objavljivanjem informacija vezanih za postupak utvrđivanja fer vrijednosti, jer se očekuje da će korisnici informacija iz financijskih izvještaja uočiti značajnost objavljenih informacija u procesu odlučivanja; (3) eksterni korisnici financijskih izvještaja, posebno vlasnici poslovnih subjekata bi prilikom nadzora uspješnosti rada menadžera trebali uzeti u obzir kako primjenom računovodstva fer vrijednosti objavljene financijske performanse u velikoj mjeri reflektiraju tržišna kretanja te nisu izravno rezultat menadžerskih odluka; (4) eksterni korisnici, posebno financijski analitičari, kreditori i potencijalni investitori bi prilikom analize poslovanja promatranih poslovnih subjekata trebali uzeti u obzir da povećana volatilnost financijskih performansi može biti vezana uz primjenu koncepta fer vrijednosti, a ne isključivo posljedica rizika poslovanja; (5) istraživačima se sugerira da u budućim istraživanjima razviju pokazatelje kvalitete objavljenih financijskih performansi koji će biti prilagođeni većoj primjeni računovodstva fer vrijednosti, s obzirom na to da su pokazatelji kvalitete objavljenih financijskih performansi prilagođeni tradicionalnom računovodstvu povijesnog troška i realiziranim transakcijama.

LITERATURA

1. Aboody, D., M. E. Barth, R. Kasznik, (1999.), Revaluations of fixed assets and future firm performance: Evidence from the UK, *Journal of Accounting and Economics* 26 (1), str. 149-178.;
2. Allen, F., E. Carletti, (2008.) Mark-to-market accounting and liquidity pricing, *Journal of Accounting and Economics* 45 (2), str. 358-378.;
3. Ball, R., L. Shivakumar, (2005.), Earnings quality in UK private firms: comparative loss recognition timeliness, *Journal of Accounting and Economics* 39 (1), str. 83-128.;
4. Barth, M. E., (2000.), Valuation-based accounting research: Implications for financial reporting and opportunities for future research, *Accounting & Finance* 40 (1), str. 7-32.;
5. Barth, M. E., (2006.), *Research, standard setting, and global financial reporting*, Now, Boston;
6. Basu, S., (1997.), The conservatism principle and the asymmetric timeliness of earnings, *Journal of Accounting and Economics* 24 (1), str. 3-37.;
7. Beatty, A., J. Weber, (2006.), Accounting discretion in fair value estimates: An examination of SFAS 142 goodwill impairments, *Journal of accounting research* 44 (2), str. 257-288.;
8. Beaver, W., M. Venkatachalam, (2003.), Differential pricing of components of bank loan fair values, *Journal of accounting, auditing & finance* 18 (1), str. 41-68.;
9. Benston, G. J., (2008.), The shortcomings of fair-value accounting described in SFAS 157, *Journal of Accounting and Public Policy* 27 (2), str. 101-114.;
10. Bhat, G., (2008.), Impact of disclosure and corporate governance on the association between fair value gains and losses and stock returns in the commercial banking industry, *SSRN*, <http://ssrn.com/abstract/1013926>;
11. Boyer, R., (2007.), Assessing the impact of fair value upon financial crises, *Socio-Economic Review* 5 (4), str. 779-807.;
12. Bromwich, M., (2007.), Fair values: imaginary prices and mystical markets - a clarificatory review u *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, urednik P. Walton, str. 46-69.;
13. Cairns, D., (2006.), The Use of Fair Value in IFRS, *European Accounting Review* 15, str. 5-22.;
14. Cascini, K. T., A. DelFavero, (2011.), An Evaluation Of The Implementation Of Fair Value Accounting: Impact On Financial Reporting, *Journal of Business & Economics Research* 9 (1), str. 1-16.;

15. Casualty Actuarial Society, (2000.), White Paper on Fair Valuing Property, Casualty Insurance Liabilities;
16. Chambers, D., T. J. Linsmeier, C. Shakespeare, T. Sougiannis, (2007.), An evaluation of SFAS No. 130 comprehensive income disclosures, *Review of Accounting Studies* 12 (4), str. 557-593.;
17. Chen, K., G. Sommers, G. Taylor, (2006.), Fair Value's Affect on Accounting's Ability to Predict Future Cash Flows: A Glance Back and a Look at the Potential Impact of Reaching the Goal, http://www.researchgate.net/profile/Gary_Taylor7/publication/228306361_Fair_Value's_Affect_on_Accounting's_Ability_to_Predict_Future_Cash_Flows_A_Glance_Back_and_a_Look_at_the_Potential_Impact_of_Reaching_the_Goal/links/552eae0f-0cf22d437170bed6.pdf;
18. Choy, A., (2006.), Fair value as a relevant metric: a theoretical investigation, *SSRN 878119*;
19. Cifuentes, R., G. Ferrucci, H. S. Shin, (2005.), Liquidity risk and contagion, *Journal of the European Economic Association* 3 (2-3), str. 556-566.;
20. Daniels, M. B., (1934.), Principles of asset valuation, *Accounting Review*, str. 114-121.;
21. Dietrich, J. R., M. S. Harris, K. A. Muller, (2001.), The reliability of investment property fair value estimates, *Journal of Accounting and Economics* 30 (125), str. 125-158.;
22. Easton, P. D., P. H. Eddey, T. S. Harris, (1993.), An investigation of revaluations of tangible long-lived assets, *Journal of accounting research*, str. 1-38.;
23. Fasshauer, J. D., M. Glaum, (2009.), Value Relevance of Level-3 Fair Values: The Case of German Companies' Pension Accounting Information: Working Paper, University of Giessen, 2009.;
24. Fiechter, P., C. Meyer, (2010.), Big bath accounting using fair value measurement discretion during the financial crisis, American Accounting Association Annual Meeting, San Francisco;
25. Gassen, J., (2008.), Are stewardship and valuation usefulness compatible or alternative objectives of financial accounting?, SFB 649 discussion paper, <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/25270/1/56541917X.PDF>;
26. Georgiou, O., L. Jack, (2008.), Gaining legitimacy: where has fair value accounting come from, School of Accounting, Finance and Management, <http://www.cardiff.ac.uk/carbs/conferences/abfh2008/omiros.Pdf>;
27. Goncharov, I., A. Hodgson, (2011.), Measuring and reporting income in Europe, *Journal of International Accounting Research* 10 (1), str. 27-59.;

28. Herrmann, D., S. M. Saudagaran, W. B. Thomas, (2006.), The quality of fair value measures for property, plant, and equipment, *Accounting Forum* 30 (1), str. 43-59.;
29. Hill, M. S., (2005.), Fair Value Earnings as a predictor of Future Cash Flows, *Journal of Accounting Research* 43, str.753-780.;
30. Hitz, J.-M., (2007.), The decision usefulness of fair value accounting—a theoretical perspective, *European Accounting Review* 16 (2), str. 323-362.;
31. IASB, (2008.), An improved Conceptual Framework for Financial Reporting;
32. IASB, (2011.), Međunarodni standardi financijskog izvještavanja (Međunarodni računovodstveni standardi) IASCF Publications, London;
33. JWG, (1999.), Financial Instruments Issues Relating to Banks, Joint Working Group of standards setters;
34. Jones, D. A., K. J. Smith, (2011.), Comparing the value relevance, predictive value, and persistence of other comprehensive income and special items, *The Accounting Review* 86 (6), str. 2047-2073.;
35. Kanagaretnam, K., R. Mathieu, M. Shehata, (2009.), Usefulness of comprehensive income reporting in Canada, *Journal of Accounting and Public Policy* 28 (4), str. 349-365.;
36. Khan, U., (2010.), Does Fair Value Accounting Contribute to Systemic Risk in the Banking Industry? *Columbia Business School Research Paper*.
37. Kothari, S., K. Ramanna, D. J. Skinner, (2009.), What should GAAP look like? A survey and economic analysis, <http://www.sbm.temple.edu/conferences/cav/2009/documents/kothari-full.pdf>;
38. Landsman, W. R., (2007.), Is fair value accounting information relevant and reliable? Evidence from capital market research, *Accounting and Business Research* 37 (sup1), str. 19-30.;
39. Lim, C. Y., M. Walker, E. Lee, A. Kausar, (2011.), Bank Risk and the Value Relevance of Fair Value Gains and Losses, *Research Collection School of Accountancy*, str. 1-42.;
40. Lopes, B. A., (2006.), Empirical Evidence on the Relation Between Revaluations of Fixed Assets and the Future Performance of Firms in Brazil, u *Internatinal Accounting, Standards Regulations and Financial Reporting*, urednici G. N. Gregoriou, M. Gaber, str. 169-188.;
41. Magnan, M. L., (2009.), Fair Value Accounting and the Financial Crisis: Messenger or Contributor?, *Accounting Perspectives* 8 (3), str. 189-213.;
42. MSFI, Međunarodni standardi financijskog izvještavanja, *Narodne novine*, 136/2009;
43. Pinnuck, M., (2012.), A review of the role of financial reporting in the global financial crisis, *Australian Accounting Review* 22 (1), str. 1-14.;

44. Plantin, G., H. Saprà, H. S. Shin, (2008.), Marking-to-Market: Panacea or Pandora's Box?, *Journal of accounting research* 46 (2), str. 435-460.;
45. Pronobis, P. i H. Zülch, (2010.), The predictive power of comprehensive income and its individual components under IFRS, Working paper, Leipzig School of Management;
46. Scott, I. E., (2010.), Fair Value Accounting: Friend or Foe?, *William & Mary Business Law Review* 1 (2), str. 489-542.;
47. SEC, (2008.), Report and recommendations pursuant to section 133 of the emergency economic stabilization act of 2008.: Study on mark-to-market accounting, u *Technical Report*: United States Securities and Exchange Commission;
48. Song, C. J., W. B. Thomas, H. Yi., (2010.), Value relevance of FAS No. 157 fair value hierarchy information and the impact of corporate governance mechanisms, *The Accounting Review* 85 (4), str. 1375-1410.;
49. Šodan, S., (2014.), Modeliranje utjecaja računovodstva fer vrijednosti na kvalitetu objavljenih financijskih performansi, Doktorski rad, Sveučilište u Splitu Ekonomski fakultet;
50. Walker, R. G., (1992.), The SEC's ban on upward asset revaluations and the disclosure of current values, *Abacus* 28 (1), str. 3-35.;
51. Watts, R. L., (2003.), Conservatism in accounting part I: Explanations and implications. *Accounting Horizons* 17 (3), str. 207-221.;
52. Weston, J. F., (1953.), Revaluations of Fixed Assets, *Accounting Review* 28 (4), str. 482-490.;
53. Wilson, A., (2007.), The relevance and reliability of fair value measurement, u *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, urednik P. Walton, str. 196-210.

Željana Aljinović Barać, Ph.D.

Faculty of Economics, University of Split, Croatia
zbarac@efst.hr

Slavko Šodan, Ph.D.

Faculty of Economics, University of Split, Croatia
ssodan@efst.hr

Tina Vuko, Ph.D.

Faculty of Economics, University of Split, Croatia
tina.vuko@efst.hr

IS FAIR VALUE ACCOUNTING REALLY FAIR?

Review

Abstract

Even though it is often considered that the fair value concept is the main basis for measurement in financial reporting, the current model of financial reporting is actually a combination of several bases for measurement: historical cost, current cost, net realizable value, fair value and the recoverable amount. The adequacy of accounting measurement basis and the qualitative characteristics of information based on fair value are still open research issues. Discussion on this topic among professional accountants, researchers and regulators is old as accounting profession. Furthermore, it amplifies simultaneously with emergence of financial instability or crisis. Considering all the mentioned above, the objectives of this research are: (1) to provide a brief summary of the historical development of accounting measurements; to identify reasons that have led toward the increasing use of fair value paradigm; and consequently to find out practical problems that could result from greater application of the fair value accounting model in the future; (2) to classify and analyze the application of fair value in International Accounting Standards/International Financial Reporting Standards; (3) to analyze the quality of fair value information and to compare its characteristics with other bases for measurement in accounting; and (4) to examine the adequacy of fair value application and its role in occurrence and strengthening of the financial crisis.

Keywords: *fair value, financial reporting quality, financial crisis*

JEL: M41, M48